

NAGY DÓRA

A magyar esetrendszer Adámi Mihály grammatikájában kontrasztív és nyelvtanítás-elméleti szempontból

A magyar mint idegen nyelv oktatásának kezdeti korszakát 1720 és 1800 közé tehetjük (Éder 1983, p. 309). Ebben az időszakban kezdődik a magyar mint anyanyelv és a magyar mint idegen nyelv oktatásának tudatos elkülönítése. A korszak egyik meghatározó nyelvtanírója Adámi Mihály, akinek nyelvészeti munkásságába az utókor az *Ausführliche und neuerläuterte ungarische Sprachkunst...* vizsgálatán keresztül nyerhet mélyebb betekintést. Adámi behatóan tárgyalja a magyar névszókhoz kapcsolható esetragokat és esetragértékű posztpozíciókat.

A magyar nyelvben a névszóragok bősége egy olyan sajátos jegy, amelynek tanítása módszertani nehézséget okozhat a nem dominánsan agglutináló anyanyelvű tanulóknak, ezért a német ajkúaknak írt nyelvkönyvekben való megjelenítésüket mindenképp érdemes alapos vizsgálódás tárgyává tenni. Bár Adámi még a *Debreceni Grammatikától* és Verseghy 1816-os nyelvtanától eltérően német–latin terminológiai keretben (hol négy, hol pedig a vokatívussal együtt hat esetet említve) vizsgálja a magyar névszói paradigmát, valójában szinte minden esetragot és esetragfunkciójú névutót is számba vesz.

Kutatásaim során az Adámi-mű vizsgálata jó előkészítő esettanulmánynak bizonyult. A korpusz kontrasztív, azaz a magyar és a német esetrendszer közötti különbségekre és hasonlóságokra fókuszáló vizsgálata grammatika- és nyelvtanítás-történeti szempontból egyaránt sokat ígérő.

Kulcsszavak: esetrendszer, kontrasztív tipológia, magyar mint idegen nyelv, nyelvtanítás-történet, Adámi Mihály

Bevezetés, a tanulmány célja

A magyar nyelvben a névszókat követő végződések gazdagsága egy olyan sajátos jegy, amely a magyart mint idegen nyelvet tanulók többségének az egyik leginkább szembetűnő különbség lehet anyanyelvéhez képest. Különösen igaz ez, ha a tanuló valamely, az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó anyanyelvet beszél. Éppen ezért is érdemes foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a magyarnyelvkönyv-írás története során a korai, német nyelvű grammatikákban hogyan jelenik meg esetrendszerünk, és nyelvtaníróink milyen módszerekkel mutatják be nyelvünknek ezt az első pillantásra talán bonyolultnak tűnő, valójában mégis konzekvens, rendszerszerű szerkezetét.

Tanulmányomban Adámi (Adami) Mihály munkásságának és nyelvtanának rövid ismertetése, valamint az eset fogalmának és a magyar esetrendszer történetének áttekintése után áttérek a magyar és a német esetrendszer kontrasztív bemutatására. Az utóbbi kérdéskört jelen tanulmány terjedelmi korlátait figyelembe véve csak néhány jelentősebb szempont mentén érintem. Ezt követően Adámi Mihály *Ausführliche und neuerläuterte ungarische Sprachkunst, der Edlen deutschen Nation zum Besten; besonders aber zum*

*Nutzen, und Dienst derjenigen, so Verwandschaft, Amts – oder anderer Umstände halben mit den National – Ungarn Umgang pflegen müßen*¹ című, német ajkúaknak írt magyar grammatikájának (továbbiakban: *Ungarische Sprachkunst*) 1763-as, második, bővített kiadását vizsgálom. Azt járom körül, hogy a nyelvmester mely esetragjainkat említi és ezeket hol helyezi el a nyelveírásán belül. Elemzésemben arra is kitérek, hogy a grammatikában az esetrendszerhez kapcsolódóan hogyan jelenik meg a kontrasztív szemlélet. Végül pedig módszertani szempontból elemzem Adámi nyelvmesterének vonatkozó részeit.

Adámi Mihály munkásságáról

A nyelvtan- és szótárírás mellett családtörténet- és címertankutatással is foglalkozó Adámi Mihályról Szinnyi József (1891) nyomán megtudjuk, hogy Trencsén megyében született nemesi családban, és 1781. március 11-én halt meg Bécsben.² A nyelvészet tárgyában született munkái közül magyar–latin–német szótára kéziratban maradt, a Sági István (1922) és Petrik Géza (1892) által felsorolt *Institutiones grammaticae Hungaricae* című, 1761-re keltezett nyelvtanának hollétét pedig homály fedi,³ így az utókor nyelvészeti munkásságába – a jelenleg rendelkezésünkre álló ismeretek szerint – egyedül az *Ungarische Sprachkunst* vizsgálatával nyerhet mélyebb betekintést.

A nyelvtanról

Adámi grammatikája a magyar mint idegen nyelv oktatásának első nagyobb korszakában (1720–1800)⁴ született. Ez az időszak azért is jelentős, mert ekkor kezdődött a magyar mint anyanyelv és a magyar mint idegen nyelv oktatásának tudatos elkülönítése, a magyart kifejezetten külső, idegen nyelvi szempontból bemutató tananyagok és módszerek kidolgozása. Ez a tény még inkább indokoltta teszi Adámi Mihály főművének komplex, nyelvészeti, nyelvoktatás-módszertani és kultúrtörténeti feldolgozását.

A nyelvtan két kiadásban látott napvilágot,⁵ az első 1760-ban, a második 1763-ban. Tolnai Vilmos (1904) könyvészeti összefoglalója szerint a két kiadás helyett inkább ugyanannak a grammatikának csonka és teljes változatáról beszélhetünk, amelynek első 224 oldala teljesen megegyezik, sőt, a bennük található sajtóhibák, valamint pecsétek és foltok alapján arra következtethetünk, hogy az említett 224 oldal egyszeri nyomtatás eredménye. Mindennek azonban ellentmondhat az a tény, hogy az 1760-as és az 1763-as változat VI. fejezetének első paragrafusa számos ponton eltér egymástól: az 1760-as cím latinosabb: *Von dem Verbo*, a későbbi kiadása pedig németesebb: *Von*

¹ *Részletes és átdolgozott magyar nyelvmesterség a nemes német nemzetnek; legfőképpen azoknak a hasznára és szolgálatára, akik rokonságban, hivatalban vagy más körülményekben osztoznak a magyar nemzettel és kapcsolatot kell ápolniuk vele.* (a szerző fordítása)

² Születésének időpontját Szinnyi nem jelöli meg, azt a Petőfi Irodalmi Múzeum katalógusa 1720-ra, a jezsuita levéltári anyagok alapján készült névtár azonban 1718. szeptember 17-re datálja.

³ Szili Katalin (2014) felveti a kérdést, hogy a nyelvtan vajon nem azonos-e az *Ungarische Sprachkunst* mondattani fejezetével.

⁴ A korszakolásnál Éder Zoltán (1983) felosztására támaszkodom.

⁵ Adámi az első kiadást Károly főhercegnek, a másodikat pedig Bethlen Józsefnek ajánlotta. Mindkét kiadás Bécsben jelent meg, az első Schilgischen Erben nyomtatásában, a második pedig Johann Jacob Jahn egyetemi nyomdájában.

den Zeitwörtern. Ennél azonban lényegesebb, hogy a két kiadásban az igeragozás 36. oldalon olvasható gyakorlati példái túlnyomóan eltérnek egymástól.

A két változat közti különbség továbbá az, hogy a második kiegészül 70 oldalnyi párbeszéddel, kilenc oldal „*Németből fordított Nyájás Levelkék*”-kel,⁶ valamint 88 oldal szótárral és öt oldal szóképzéssel kapcsolatos megjegyzéssel. Az utóbbi két részt szerzője önálló számozással látja el. A szótárról Tolnai Vilmos (1904) kiemeli, hogy azért is jelentős, mert a szótövek kikövetkeztetésének első tudatos kísérlete, melynek célja, hogy a tanuló „az adott tővel és a függelékben közlött képzőkkel a leírt szabályok szerint tetszése szerint képezhesse a szükséges szavakat” (Tolnai, 1904, p. 47).

Az első kiadás előszavából kiderül, hogy Adámi a szótárt és a beszélgetéseket eredetileg egy másik kötetnek szánta:

„Ich theile dasselbe in drei Theile. In dem ersten stelle ich die Lehre von der Aussprache, von der Rechtschreibung, mit dem Unterrichte in der Wortforschung dar: In dem zweiten die Wortfügung; in dem dritten die besondern Eigenschaften, und Redensarten der ungarischen Sprache, wie auch die Abhandlung von dem Sylbenmaße nebst einem Anhang, der in verschiedenen nützlichen Gesprächen: freundschaftlichen Briefen: Uebersetzungen: nachdrücklichlichen Beschreibungen mancherlen Sachen, bestehet: zuletzt aber noch ein sorgfältigst gesammeltes Wörterbuch der vornämsten Stammwörter enthält, und der Bequemlichkeit halben den zweiten Band ausmachet. Verschiedene Ursachen aber halten diesen Anhang noch für jetzt zurück, und es sind für diesesmal bloß die ersten drei Theile, welche ich dem Gebrauche der Lehrbegierigen, und dem Urtheile der Renner vorlege.” (Adámi, 1760, oldalszám nélkül)

Ahogy az a fenti idézet is ismerteti, az első 224 oldal három fő részre tagolódik, amelyeket Adámi fejezetekre bont. Az első rész a 100 oldalt kitevő, cím nélküli (*Erster Theil*) szótan-alaktan, amely a következő tíz fejezetből áll: I. betűk, kiejtés; II. főnév; III. melléknév; IV. névmások; V. végződés (birtokos személyjelek); VI. ige; VII. prepozíciók; VIII. adverbiumok; IX. kötőszók; X. indulatszók. A második rész – a terjedelmében is figyelemreméltó, 63 oldalas mondatban,⁸ amelyhez Adámi már címet

⁶ A címek és Adámi-idézetek esetében teljes mértékben követem az eredeti helyesírását.

⁷ „Három részre osztottam. Az elsőben a kiejtés- és helyesírást mutatom be a szófejtéssel együtt. A másodikban a szófűzést, a harmadikban a magyar nyelv különös (egyedi) tulajdonságait és szólásmódjait, és a szótagszerkezet tárgyalását, valamint egy függelék, amely különböző hasznos beszélgetésekből, nyájás levelekből áll fordításokkal, és egynémely dolgok részletes leírásából, végül pedig a szótövek gondosan összeállított szótárát tartalmazza. Bizonyos körülmények most még arra késztetnek, hogy ezt a függelék ne tegyem közzé, és ezúttal csak az első három részt közlöm a tanulni vágyók használatára és a kritikuskus ítéletére [bízva].” (a szerző fordítása)

⁸ Összehasonlításként: a magyar mint idegen nyelv oktatásának első korszakában született nyelvtanokban a mondatban című fejezetek terjedelme a következő arányokat mutatja: Bél Mátyás *Ungarische Sprachmeister*-ének 1731-es kiadásában 14 oldal, a Korabinszky János Mátyás által átdolgozott, 1774-es kiadásban 45 oldal, Szaller György *Ungarische Sprachlehre, lateinisch und deutsch erklärt* (1794) című grammatikájában 37 oldal, Farkas János 1771-es *Ungarische Grammatik* című nyelvtanában 30, az átdolgozott, 1816-os kiadásban pedig 53 oldal. (A pusztán arányok természetesen csalókák lehetnek a szintaxisról vallott felfogások egyenetlensége és a mondatnani fejezetekben tárgyalt jelenségek eltérő köre miatt.)

is rendel (*Zweiter Theil. Von der Syntaxi*) – az egyes szófajok használatát mutatja be. A harmadik nagy fejezet, a *Von den Redensarten* című rész beszélgetési módokat gyűjt össze. Ennek harmadik alfejezetét – melynek címe *Von den Ungarischen Redens-Arten, welche man in der deutschen Sprache von Wort zu Wort nicht geben kann* – Korabinszky János Mátyás Bél Mátyás nyelvtanának 1774-es átdolgozásába szinte teljes egészében átemelte, a következő címmel: *Sammlung der gewöhnlichen Idiotismen, oder solcher Redensarten, die man in der deutschen Sprache nicht von Wort zu Wort geben kann.*

A *Gutenberg Nagy Lexikon* (1931) Szily Kálmán (1902) nyomán érdekes adalékot nyújt a grammatikáról, ugyanis a szerzőről szóló rövid ismertetőjében kiemeli, hogy az *alkony, dics, fohász* szavaink Adámi szóképzése nyomán mentek át a közhasználatba. A pozsonyi *Magyar Hirmondó*ban így írnak Adámi grammatikájáról: „[...] kinek Német nyelvén írt Magyar Grammatikáján úgy anynyira kaptanak vala, hogy világra jövele után tsak hamar a nyomtatott darabok mind el fogytanak, és a hol vagy egygy ír-magúl találtatott, azért aranyat is adogáltanak.” (1781, p. 186–187)

Az eset fogalma. A magyar esetrendszer történeti áttekintése

Mielőtt a tárgyalt grammatikában megjelenített esetrendszert vizsgáljuk, fontos tisztázni néhány elméleti és történeti szempontot. Ahogy Nádor Orsolya is megjegyzi: „Teljes és minden részterületre kiterjedő megállapítások ebben a korban még nem fogalmazódnak meg – ne felejtjük el, hogy a 18. században még önálló nyelvtudományról nem beszélhetünk –, de több nyelv ismeretének birtokában az első grammatikák szerzői kétségtelenül hozzájárulnak a későbbi tudományos szemlélet megalapozásához.” (Nádor, 2019, p. 55)

Arra a kérdésre, hogy hány esetrag van a magyar nyelvben, eltérő válaszok születtek. Ennek a bizonytalanságnak a hátterében a főnévi esetragok névutóktól és a főként határozói vagy adverbialis képzőktől való elhatárolásának nehézsége áll.⁹ Erről H. Vogt így ír: „A magyar nyelv tekintetében a fő nehézséget a morfémaosztályokon belül a tulajdonképpeni esetragoknak az elhatárolása képezi, mindenekelőtt a képzőktől [...]” (id. Antal, 1977, p. 55). A magyarban listázott esetragok számát befolyásolja továbbá a nyelvjárási(as) esetragok megjelenítése vagy éppen azok felsorolásának hiánya is.¹⁰

⁹ A kérdést részletesen tárgyalja: Antal, 1977.

¹⁰ Ilyenek például a palóc nyelvjárásban az úgynevezett családi helyragok: az adessivusi értékű *-nott* vagy az ablativusi értékű *-nól*.

1. táblázat

A magyar esetrendszer bemutatása néhány szakmunkában a kezdetektől napjainkig.

Syl- vester János: <i>Gram- matica Hun- garo – Latina</i> , 1539	<i>Deb- receni Gram- matika</i> , 1795	Ver- segly Ferenc: <i>Prolu- dium</i> , 1793	Ver- segly Ferenc: <i>Neuver- faßte ungar- ische Sprach- lehre</i> , 1805	Ver- segly Ferenc: <i>Magyar gram- matika</i> , <i>avvagy nyelv- tudo- mány...</i> 1818	Riedl Szende: <i>Kisebb magyar nyelv- tan</i> , 1866	Simonyi Zsig- mond: <i>Tüzetes magyar nyelv- tan tör- téneti alapon</i> , 1895*	Antal László: <i>A ma- gyar eset- rend- szer</i> , 2005	Tompa József: <i>A mai magyar nyelv rend- szere</i> , 1970	Kiefer Ferenc: <i>Struk- turális magyar nyelv- tan 3.</i> , 2000	Keszler Bor- bála: <i>Magyar gram- matika</i> , 2017**
nominati- vus	nominati- vus	nominati- vum	nominati- vus	nevező	nominati- vus	nominati- vus	alanyeset	nominati- vus	nominati- vus	nominati- vus
accusati- vus	accusati- vus	accusati- vum	accusati- vus	szenvedő	accusati- vus	accusati- vus	tárgyeset	accusati- vus	accusati- vus	accusati- vus
genitivus	genitivus	genitivum		birtokos				genitivus		
dativus	dativus	dativum	dativus	tulajdonító	dativus	<i>-nek</i>	datívusz	dativus	dativus	dativus
ablativus	ablativus	ablativum	ablativus	fosztó	ablativus	<i>-től</i>	ablatívusz	ablativus	ablativus	ablativus
vocativus	vocativus			hívó						
		illativum	illativus	beható	illativus	<i>-be</i>	illatívusz	illativus	illativus	illativus
		elativum	elativus	kiható	elativus	<i>-ből</i>	elatívusz	elativus	elativus	elativus
		adlativum	advicina- tivus	közelítő	approxi- mativus	<i>-hoz</i>	allatívusz	allativus	allativus	allativus
		delativum	delativus	leható	delativus	<i>-ről</i>	delatívusz	delativus	delativus	delativus
		sublati- vum	sublativus	felható	sublativus	<i>-ra</i>	szublatí- vusz	sublativus	sublativus	sublativus
		supernati- vum	inhaesi- vus	állapító	superes- sivus	<i>-n</i>	szuperesz- szi-vusz	superes- sivus	superes- sivus	superes- sivus
		locativum	locativus	helyezettő	inessivus	<i>-ben</i>	inesszi- vusz	inessi- vus	inessivus	inessivus
		conjuncti- vum	instru- mentalis	segítő	comitati- vus	<i>-vel</i>	insztru- men-tálisz	instru- mentalis- comi- tativus	instru- mentalis	instru- mentalis
		adjuncti- vum	adhaesi- vus	melléklő	adessivus	<i>-nál</i>	adesszi- vusz	adessivus	adessivus	adessivus
		causati- vum	causalis	okmutató	causati- vus	<i>-ért</i>	kauzálisz	causa- lis-finalis	causa- lis-finalis	causalis
		terminati- vum	terminati- vus	határozó	terminati- vus	<i>-ig</i>	termina- tí-vusz	terminati- vus	terminati- vus	terminati- vus

		transfor- mativum			factivus	-vá, -vé	faktívusz	translati- vus-facti- vus	translati- vus-facti- vus	translati- vus
		substituti- vum								
		distributi- vum			divisivus	-nként		distributi- vus		
		collecti- vum			conjuncti- vus	-stul, -stül		sociativus		
					essivus	-úl, -ül		essi- vus-mo- dalis	superes- sivus	essivus
					locativus	-tt		locativus		
					aequati- vus	-ként	formális	essi- vus-for- malis	formativus	essivus
						-kép		formalis		
					temporalis	-kor		temporalis		
						-szer		multiplika- tivus		
								1.moda- lis-essi- vus		
						-lag, -leg		2.moda- lis-essi- vus		
								distributiv tempo- ralis		
						-nott, -nól, -ni				
						-ént				
						-lan, -len				
Felsorolt esetek száma: 6	6	20	15	17	22	30	17	28	18	18

* Simonyi Zsigmond az esetragokat nem latin neveikkel, hanem a megfelelő toldalékokkal jelöli.

** A melléknévi és képzőszerű ragokat 1. 22. lábjegyzet.

Témánk szempontjából megkerülhetetlen, hogy szót ejtsünk arról a folyamatról, amelynek során a magyar nyelveírás eljutott a magyar nyelv sokesetű deklinációjának ábrázolásáig.¹¹ Sylvester János, az első magyar nyelvtan szerzője 1539-ben a latin min-

¹¹ Az egyes grammatikákban említett eseteket a mellékelt 1. táblázatban foglaltam össze.

tához ragaszkodva a vokatívusszal együtt hat esetet különített el a magyar nyelvben,¹² és ez a felosztás egészen a *Debreceni Grammatika* megjelenéséig, 1795-ig lényegében nem változott. Itt találkozhatunk ugyanis először azzal a nagy előrelépést jelentő gondolattal, hogy a latin nyelvben előjáróknak megfeleltethető magyar ragok szintén főnévi esetrendszerünkhöz tartoznak, ezeket azonban a grammatika nem a deklináció önálló elemeként tüntette fel, hanem a már meglévő esetek mellett. Így jelölte meg a datívusz másodlagos ragjaként a *-nak/-nek* mellett a *-ba/-be*, *-hoz/-hez*,¹³ *-ra/-re*, *-ig*, *-ért*, *-vá/-vé*, *-úl/-ül* ragokat, valamint a *felé*, *alá*, *mellé*, *gyanánt* névutókat^{14,15}, továbbá az ablatívusz ragjai közé sorolta a *-tól/-től* végződésen túl a következőket: *-val/-vel*, *-ról/-ről*, *-túl/-tűl*, *-ból/-ből*, *által*, *-bann/-benn*, *-on/-en*, *-nn*, *felől*, *nélkül*.

A sok esetű paradigmásor megalkotása Verseygy Ferenc nevéhez köthető, aki a XVIII. század végén – a magyar nyelvet a latin leíró hagyományból kiszakítva – először 20 (*Prologium*, 1793), majd 15 (*Neuverfaßte Ungarische Sprachlehre*, 1805) esetet különített el, ezzel megteremtve a maival rokonítható esetrendszert.¹⁶ Ezt a rendszerét az 1818-ban megjelent *Magyar grammatikában* tovább tökéletesítette, 17 névszói esetet, „névragasztékot” tételezve föl.

Ezt követően emelkedik a nyelvtaníróink által felsorolt esetek száma, Riedl Szende például 22 esetet sorol fel a *Kisebb magyar nyelvtanban* (1866). A legtöbb elemből álló paradigmásort Simonyi Zsigmond vonultatja fel: 30 ragot különít el (*Tüzetes magyar nyelvtan történeti alapon*, 1895).¹⁷ Nyelvtaníróink – a ragtalan alanyesetet is beleszámítva – általánosságban összesen 34 esetet soroltak fel nyelvünkben. Antal László (1977) ezt az ingadozást kívánta kiküszöbölni: a valódi főnévi esetragok formális kritérium mentén történő meghatározására tett kísérletet, és a ragok előfordulási sza-

¹² Antal László (2005) a magyar esetrendszer tudományos leírásában négy alapvető nézettypust különít el, melyet négy korszakba sorol. Ezek közül az első a latin minta szerinti „keves esetű elképzelés kora”, melynek egyik képviselője Sylvester János.

¹³ A grammatika a *-höz* allomorfit nem említi.

¹⁴ „Valamint pedig a *nak*, *nek*, úgy im a következő Elölutóljárók is: *ba*, *be*, *hoz*, *hez*, *ra*, *re*, *ig*, *ért*, *vá*, *vé*, *ül*, *ül*, *felé*, *alá*, *mellé*, *gyanánt* s a t. a Harmadik Ejtésnek jelei [...] Ezek: *oskolába*, *szekerre*, *jászolhoz* valósággal a harmadik Ejtésbenn állanak [...]” (*Debreceni Grammatika*, 1795, p. 21)

¹⁵ Érdekeség, hogy ugyanez az elképzelés – a sok esetragos deklináció felismerésének ténye, illetve annak a latin–német leíró keretbe történő beillesztése az észtt grammatikák közt már 1648-ban, Johannes Gutszlaff grammatikájában előfordul (Pomozi, 2007). A mai észtt esetrendszer-leírások 14-15 esetraggal számolnak, nagyjából hasonló lehetett a helyzet Gutszlaff korában is.

¹⁶ Ahogyan arra Éder Zoltán (1999) is utal, a Verseygy által felsorolt ragok száma tulajdonképpen 17-re tehető, hiszen megemlíti a vokatívuszt, valamint az *-é* elem helyett a *-nak*, *-nek* ragot jelöli meg mint a birtokos eset ragját. Így a Verseygy által felsorolt esetek száma megegyezik az Antal László által felsoroltakkal, a különbség csupán abban áll, hogy Antalnál szerepel a faktívusz *-vá/-vé* és a formális *-ként*, valamint nála nincs vokatívusz, a genitívuszt pedig nem tekinti esetnek.

¹⁷ Az esetszámok növekedésének hátterében két jelentős ok áll. Az egyik, hogy a XIX. század második felében a történeti nyelvészet hatására egyre több toldalék vált a nyelvleírás tárgyává, ideértve a nyelvhasználat kihalt és inproduktív elemeit is. A másik pedig, hogy az osztályozás elvéül a mondatant vették alapul, ebből kifolyólag elvesztett a deklináció rendszerjellege, és a ragok a határozók közé kerültek. Ez az időszak, amelyet az esetragozás létének megkérdőjelezése jellemez, a már fentebb említett Antal-féle korszakolás szerint „az eset tagadásának ideje”. (Antal, 2005)

bályszerűségeit vizsgálva egy olyan kritériumrendszert dolgozott ki, melyben a rag meghatározásában annak jellel való társulási képessége lett a döntő ismérv.^{18,19} Így először egy 18, majd az *-ul* morfémát kizárva egy 17 tagból álló paradigmasort állított fel.

Az eset körüli vitákat tárgyalva nem hagyhatjuk ki Kiefer Ferenc nevét, aki Antal László szerkezeti ismérveket felvonultató esetmeghatározását több szempontból is bírálta,²⁰ és azokat mondattani kritériumokkal helyettesítette. Annak ellenére, hogy eltérő a megközelítés módja, a felsorolt esetek száma majdnem megegyezik: Kiefer Antal 17 elemű rendszerét kiegészíti az *-ul/-ül* raggal. A morfológiai és szintaktikai-szemantikai szembenállást kiemelve az esetforma/esetrag és az esetviszony/esetfunktció elkülönítésének fontosságára hívta fel a figyelmet. Ennek lényege, hogy a két kategória nem minden esetben ekvivalens, ugyanis egy esetrag több esetviszonyt is kifejezhet, valamint egy esetviszonyt is ki tudunk fejezni eltérő esetraggal.²¹ Kiefer az esetrag fogalmát a következőképpen definiálja: „Valamely toldalék akkor és csakis akkor esetrag, ha a vele toldalékkolt főnév lekötheti az igének valamely, alakja szempontjából is meghatározott vonzatát.” (Kiefer, 2006, p. 75–76) Ennek a kitételnek 18 végződés felel meg.

Forma és funkció polivalens viszonyát, az esetszám meghatározásának Kiefertől idézett nehézségeit még jobban megérthetjük, ha a magyarral tipológiai (is) rokon és nem rokon nyelvek esetragrendszerét összevetjük. Nyilvánvaló, hogy funkcionálisan az alacsony(abb) esetszámú nyelvekben, például a németben, az oroszban is ugyanúgy manifesztálódik minden határozói viszony – túl a grammatikai kázusokon –, mint a domináns(abb)an agglutináló, magasabb esetszámú nyelvekben, amilyen például a magyar és a finn.

2. táblázat

A névszói esetek száma és belső elnevezése különböző tipológiai dominanciájú uráli és indoeurópai nyelvekben. A lokális és a ritkább grammatikai kázusok táblázatbeli elhelyezése nem feltétlen jelent funkcionális megfelelést.

Magyar	Finn	Manysi	Latin	Német	Angol	Orosz
nominatívus	nominatiivi	Nominativus	nominativus	Nominativ		Именительный падеж
akkuzatívus	akkusatiivi		accusativus	Akkusativ		Винительный падеж

¹⁸ Ennek alapján sorolta a képzők közé a következő elemeket: *-an, -ul, -ott, -ént, -nként, -stül, -lag, -lan, -kor, -szor, -onta, -szám*.

¹⁹ Mindemellett meg kell jegyezni, hogy Antal az esetragok és a képzők formális elkülönítésekor nem vette figyelembe a magyar nyelv dominánsan agglutináló voltából fakadó tipológiai következményeket.

²⁰ Hangsúlyozza, hogy a társulási képesség nem elégséges feltétele az eset meghatározásának, mert a ragozási paradigmák lehetnek hiányosak. Példaként említi, hogy van például *segítségül*, de nem gyakori a *Lajosul* szóalak, ez azonban nem jelenti azt, hogy ezek a toldalékok ne ragok lennének. (Kiefer, 1987)

²¹ Például a *-nak/-nek* esetrag kifejezhet birtokviszonyt (*az asztalnak a lába*) és részeshatározói (*Átadták az ajándékot az ünnepeltnek*.) is.

(genitívusz)	genetiivi		genitivus	Genitiv		Родитель- ный падеж
datívusz	datiivi		dativus	Dativ		Дательный падеж
illatívusz	illatiivi	Lativus	ablativus			Творитель- ный падеж
inesszívusz	inessivi	Locativus				Предлож- ный падеж
elatívusz	elatiivi	Ablativus				
allatívusz	allatiivi					
adesszívusz	adessivi					
ablatívusz	ablatiivi					
esszívusz	essivi					
insztrumen- tális-komi- tatívusz	instruktiivi	instrumen- talis-comi- tativus				
finális	partitiivi					
temporális	abessivi					
szublatívusz	translatiivi					
szuperesz- zívusz						
delatívusz						
transzlatí- vusz		translativus				
Esetek száma leíró gram- matikák sze- rint: 17–20	15	6	5	4	0	6

Lotz János (1976) szintén felhívta a figyelmet az eset kategóriája és a magyar eset-ragszám meghatározásának nehézségére: „Az „eset” csak a névszóknál fordul elő, és a szintaktikai viszony kifejezésére szolgál. A magyarban a kérdés bonyolult, mert a nyilvánvaló határozói szó szerkezet mellett egy csomó kifejezés él, mely absztraktabb vagy konkrétabb viszonyt fejez ki (pl. *Péter, Péter-t, Péter-nek, Péter-től, Péter alatt, Péter révén, Péter-en át*). Ezért sem lehet pontosan felelni arra a kérdésre, hány esete van a főnévnek. A kérdést csak helyesírásra, együtt írandó szóra korlátozni helytelen (ilyen 27 van). Az „eset”-szerű szerkezetből egyetemi jegyzetemben egy körülbelül 450 elemből álló listát állítottam össze.” (Lotz, 1976, p. 126) A *Mai magyar nyelv rendszerében* Tompa József (1970) az elavuló, nem termékeny ragokat (*-t/-tt* locati-vusi, *-lag/-leg* 2. modalsi-essivusi, valamint *-nta/-nte* distributív temporalisi alak) is beszámítva a magyar névszói viszonyragozásban 28 esetet sorol fel.

Napjaink nyelvéírásában többé-kevésbé egyetértés figyelhető meg a magyar eset-formák számát illetően: két legújabb nyelvtanunk, a *Magyar grammatika* (MGr.) és

a *Strukturális magyar nyelvtan* (StrMNY.) 18 esetet említ, azzal a különbséggel, hogy a MGr. 2 melléknévi és 7 képzőszerű, „periferikus” raggal egészíti ki a paradigma-sort.^{22, 23} A StrMNY. az esetragokat két nagyobb kategóriába sorolja: megkülönböztet szintaktikai és lexikai eseteket. Szintaktikai eset a nominatívusz, az akkuzatívusz és a datívusz, mert ezek többnyire kikövetkeztethetők a mondattani viszonyokból. A többi pedig azért lexikai eset, mert azok a mondattani szerkezetből nem következtethetők ki, így az egyes igék lexikai jellemzésében kell őket megadni.

Az eset kategóriáját tágabb kitekintésben is érdemes megvizsgálni. A fogalom értelmezésében az 1930-as évekig a görög–latin hagyományon alapuló morfológiai szemlélet dominált: „[...] ebben a klasszikus felfogásban az eset (morfológiai kategóriaként) egy esetviszonynak formai jegyként való megjelenése a főnévi módosítón” (Ladányi, 2008, p. 525). Ez azt jelenti, hogy az esetjelölés a morfológiai megközelítés értelmében a fej (alaptag) és a módosító (meghatározó tag) grammatikai viszonyában ölt testet: a fej tehát meghatározza, hogy a módosító milyen esetragot vesz fel. A magyar nyelvben a fej többnyire ige (*tanulmányt ír, fél valamitől*), de lehet névutó (*a hegyeken túl*), melléknév (*jártas valamiben*) és főnév is (*pereme valaminek*).

A modern, strukturalista szemléletű esetfelfogást Hjelmslev elmélete alapozta meg, az esetre viszonyfogalomként, absztrakt kategóriaként tekintve. Kifejtette, hogy miért hibás a korábbi szakirodalmak esetmeghatározása. Nézete szerint helytelen az a megközelítés, amely az esetet pusztán az esetvégződéssel azonosítja, hiszen ezzel tulajdonképpen tagadja az eset létét a gazdag prepozíciórendszerrel bíró nyelvekben: „Egy nyelvtani kategóriát az érték határoz meg, nem a kifejezés. A nyelvtani forma különböző a kifejezésektől. Mármost a tapasztalat nyilvánvalóan mutatja, hogy az esetszerűnek mondott értékek kategóriája az analitikusnak mondott nyelvekben ugyanúgy kap nyelvi kifejezést, mint a szintetikus nyelvekben. Egy nyelvi forma az a kifejezett érték. Azok a viszonyok, amelyekről itt szó van, minden nyelvben kifejezett értékek.” (Antal, 1983, p. 598) Hjelmslev az esetfogalmat új keretbe helyezve annak szemantikai meghatározását adja, hangsúlyozva, hogy ebben a megközelítésben a prepozíciók és a határozószók is esetek. Ehhez kapcsolódóan ki kell emelnünk az úgynevezett „versengő mechanizmusok” terminust (Blake, 1994), amellyel a szakirodalom az esetjelölés alternatív formáját jelöli, és amelynek értelmében megkülönböztetjük a fentebb már idézett szintetikus, tehát morfológiai és az analitikus esetjelölést. Utóbbihoz tartoznak az előjárós és névutós (pre- és posztpozíciós)²⁴ alakok.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy – ahogyan azt C. Vladár Zsuzsa (2016) is említi – az eset fogalmát három szinten értelmezhetjük. A fentebb bemutatott morfológiai megközelítés az alak szintjén definiálja a fogalmat. A másik megközelítés ezt magasabb grammatikai szintre emelve a mondattan felől közelíti meg a kérdést, ehhez

²² Melléknévi ragok: *-n/-an/-en* (modalis), *-ul/-ül* („módhatározói alak”); főnévi képzőszerű ragok: *-képp/-képpen* (formalis), *-kor* (temporalis), *-nként* („osztóhatározói alak”), *-stul/-stül* („társashatározói alak”), *-anta/-ente* („ismétlődő időhatározói alak”); melléknévi (számnévi) képzőszerű ragok: *-lag/-leg* („mód-állapothatározói alak”), *-szor/-szer/-ször* („számhatározói alak”).

²³ Az 1. táblázatot szemügyre véve láthatjuk, hogy a mai nyelvtanban nem szerepel a genitívuszrag. Arról a kérdésről, hogy van-e genitívusz a magyarban, jó áttekintést ad: Ladányi, 2008.

²⁴ A magyarban lokatívuszi esetviszonyt fejez például: *az asztal alatt*.

kapcsolódik a már említett esetviszony fogalma. A harmadik pedig a szemantikai szint, amely a mondat tematikus szerepeit helyezi a középpontba.

A magyar és a német esetrendszer

A magyar és a német esetrendszert kontrasztív szempontból is meg kell vizsgálnunk ahhoz, hogy a tanulmány bevezetőjében feltett kérdéseket kellő alapossággal meg tudjuk válaszolni. A két nyelv esetrendszerének teljeskörű kontrasztív összevetése szétfeszítené jelen tanulmány kereteit, ezért ettől ehelyütt eltekintek és csak néhány releváns szempontra koncentrálok.

A magyar és a német esetrendszer közötti konfrontáció a magyar dominánsan agglutináló (ragasztó) és a német dominánsan flektáló (hajlító) jellegéből adódik. Ez a tipológiai szembenállás eredményezi, hogy a két nyelv eltérő módon jeleníti meg az egyes nyelvtani eseteket, és ebből adódik az esetek számában megmutatkozó különbség is, amely különösen a kezdő nyelvtanulóknak jelenthet nehézséget. A magyarban ugyanis többnyire szintetikus, raggal vagy névutóval fejezzük ki mindazt, amit a német analitikusan, előljárókkal jelöl.

El kell tehát ismernünk, hogy – ahogyan arra Lewy (1964) is utal²⁵ – a magyar nyelv esetrendszere különösen gazdag, ugyanakkor nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a német négy alapesetével áll szemben a magyar nyelv 18 listázott esete.²⁶ A két esetrendszer egybevetése során nem tekinthetünk el Chomsky gondolatától, amely szerint a felszíni struktúra csupán a mélystruktúrában lezajló nyelvi jelenségek külszíni vetülete. Az összehasonlítás alapjának tehát mindig a kifejezendő tartalmat, nem pedig pusztán a nyelvi megformáltságot kell tekinteni. (Balázs, 1989)

A két nyelv esetrendszere közötti eltéréseket Szűcs Tibor (1999) összefoglalója segítségével követem nyomon, aki az említett szembenállást így foglalja össze: „A magyar névszói viszonyragok roppant gazdag határozói rendszerével szemben a német előljárók egyneműsített eseteinek eszköztára áll szemben.” (Szűcs, 1999, p. 108) Ez azt jelenti, hogy amíg a magyarban például a belső helyviszonyt az inessívus *-ban*, *-ben* és az illatívus *-ba*, *-be* ragok fejezik ki, addig a német ugyanezt az *in* + Dativ, valamint az *in* + Akkusativ főnévbe helyezett szerkezettel teszi meg. A német esetjelölés magyartól eltérő sajátossága továbbá, hogy abban a nyelvtani nem és a szám is megjelenik, azonban „[a] nyelvtani nem és szám kategóriájával összefonódó esetjelölés e német altípusait nem is szokás külön esetekbe foglalni, az előljárós kombinációk levezethetők a négy alapeset, pontosabban az alanyeseten túliak (birtokos, részes és tárgy eset) valamelyikéből.” (Szűcs, 1999, p. 108)

Jelentős eltérés a két esetrendszer között a genitívusz jelölése. A mai magyar grammatikák paradigmásora nem tünteti fel a genitívuszt, ez azonban nem azt jelenti, hogy ez az eset hiányzik a magyar nyelvből, hanem azt, hogy formailag megegyezik vagy a datívusz *-nak/-nek* ragjával, vagy az alanyesettel. A genitívusznak a magyarban tehát

²⁵ „Das Nomen verfügt über eine Stammform (in mannigfacher Anwendung) und ein, besonders auch lokal sehr reiches Kasussystem.” (Lewy, 1964, p. 60)

²⁶ Egy másik munkámban tervezem összegyűjteni a magyar és a német esetrendszer legteljesebb, lotzi értelemben vett összevetését, kifejezésformáit.

nincs önálló esetragja, a németben viszont külön eset. Eltér továbbá a megjelenés helye is: míg a németben a birtokviszony a birtokoson jelenik meg (*das Buch des Vaters*), addig a magyarban a birtokon (*az apa könyve*). A sorrend tekintetében szintén különbözik a két nyelv, a magyarban többnyire a birtokos követi a birtokot, míg a németben éppen fordítva. A magyarra kevésbé jellemző, ami a németben gyakori, mégpedig az, hogy a birtok-birtokos sorrendje fordított is lehet: *die Hochzeit des Figaro / Figaros Hochzeit*.

A helyhatározói funkciók kifejezése tekintetében a magyar nyelv többnyire differenciáltabb eszköztárral rendelkezik, mint a német. A határozói ragokat két csoportba sorolhatjuk aszerint is, hogy helyet vagy irányt jelölnek-e. Az előbbi kategóriához a magyarban $3 \times 3 + 1$ helyhatározórag²⁷ tartozik, melyek közül a németben az ablativus és a delativus funkciója egybeesik. Ezzel szemben viszont a magyar a némettel ellentétben nem tesz különbséget a vízszintes (*auf*) és függőleges (*an*) térsíkok között, hanem azt egységesen a superessivus *-n* ragjával fejezi ki. *Schwierigkeiten beim Erlernen des Ungarischen und Finnischen* című tanulmányában Wolfgang Schlachter és Kiss Jenő (1976) kiemeli, hogy a helyragok esetében a nem azonos morfológiai szerkezet lehet zavaró a nyelvtanuló számára, a belső helyragok ugyanis kivétel nélkül *b*-vel kezdődnek, a külső helyragok közül kettő *r*-rel, a közelítő esetek hangszerkezetéből pedig hiányzik a közös kezdőhang. Ellenben minden *honnan?* kérdésre válaszoló esetrag esetében azonos a hosszú ajakkerekítéses magánhangzó + *l* szekvencia.

A magyar mint idegen nyelv oktatása során érdemes kiemelni figyelmet szentelni a helynevek toldalékolásának magyarázatára, ugyanis az egy olyan sajátos nyelvi vonás, amelyre a németben nem találunk példát.²⁸

Az esetrendszer Adáminál

Leíró szempontok: az Ungarische Sprachkunst esetei

Az eset (*Casus*) fogalma a grammatikában az előszóban jelenik meg először, ahol Adámi a magyar nyelv elsajátításának nehézségeiről szóló előítéleteket, tévhitet kívánja eloszlatni, és mindennek alátámasztásául példák sorát hívja segítségül. Az esetrendszerre vonatkozó példája a következő: „[...] alle Vorwörter (Praepositiones) werden nur mit einer Endung (Casus) zusammen gesetzt”.²⁹ (Adámi, 1763, [oldalszám nélkül]) Meg kell azonban jegyezni, hogy Adáminak a magyar nyelv szerkezeti egyszerűségét és átláthatóságát taglaló ezen mondatai közül pontosan az esetrendszerre vonatkozó támaszthat kétségeket bennünk.

²⁷ Ez a kilenc esetrag a következő: elativus (*-ból/-ből*), delativus (*-ról/-ről*), ablativus (*-tól/-től*), inessivus (*-ban/-ben*), superessivus (*-n*), adessivus (*-nál/nél*), illativus (*-ba/-be*), sublativus (*-ra/re*), allativus (*-hoz/-hez/-höz*). Ehhez társul tizedékként az *-ig* terminatívuszrag lokális funkciójában.

²⁸ Ezzel szemben a németben „[...] mind a földrajzi nevek nyelvtani nemére vonatkozó tudnivalók (*der Irak, die Schweiz; das alte Prag* stb.), mind a velük kapcsolódó előljárók problémái (*nach Ungarn, in die Türkei; in München, im Harz, am Bosporus, auf Rügen* stb.) teljesen más természetű szabály- és kivételegyüttesben rögzültek, s hátterükben nem rajzolódik ki a magyarhoz hasonló átfogó szemléleti háttér”. (Szűcs, 1999, p. 113)

²⁹ „Minden egyes előljárószónak csak egyetlen esetrag felel meg.” (a szerző fordítása)

A nyelvmesterről elmondható, hogy erőteljes német grammatikai kényszer jellemzi, amely először a *Von den Casu, oder Ausgang der Nominum*, azaz *Az esetről, avagy a névszó kiindulási pontja* című alfejezetben jelenik meg: Adámi leírása szerint ugyanis a magyar nyelvben csak négy eset figyelhető meg, nevezetesen a nominatívusz, a genitívusz, a datívusz és az akkuzatívusz. Később – az egyes esetekhez tartozó végződések sorra vételénél, valamint a fejezetet lezáró összefoglaló ragozási sorban – azonban a latin minta követését figyelhetjük meg, a négyelemű paradigmasor ugyanis kiegészül a vokatívusszal és az ablatívusszal. Az ablatívuszt Adámi a névmási ragozási sor tárgyalásánál előjáróként (*PraepositionsWörtlein*) definiálja, tehát nem ismeri fel, hogy ez valójában egy szó eleji helyzetben megjelenő esetrag: *tölem, tőled, tőle* (Adámi, 1763, p. 21). A felsorolásnál kirajzolódik, hogy Adámi a birtokos eset ragjaként toldalékrendszeresítésünk egyik legvitatottabb elemét, az *-é* toldalékot (ma: birtokjel) jelöli meg.³⁰ Ez szintén a latin nyelvi hatásra vezethető vissza: a latin esetek sorában ugyanis szerepel a genitívusz végződés, és a grammatika megírásának idején még nem merült fel az a kérdés, hogy a magyarban formailag nem különül el a birtokviszony. A nyelvmester legrészletesebben az akkuzatívusz használatát fejti ki, pontokba szedve ismerteti az ahhoz kapcsolható szabályokat: részletesen bemutatja az egyes allomorfofok használatának előfordulását. Mindenképp említést érdemel, hogy Adámi a jelöletlen akkuzatívuszra is hoz példát: a névmások leírásánál kiemeli, hogy az *engemet* és *tégedet* helyett használhatjuk az *engem, téged* alakokat (Adámi, 1763, p. 23).

Adámi a névszók deklinációját tárgyalva abból indul ki, hogy szerinte a magyar nyelvben kétféle ragozás van, és ennek megfelelően a magánhangzókat is két csoportba sorolhatjuk: az egyikbe tartozik az *a, o, u*, a másikba az *e, ö, ü*, az *i* pedig részben az elsőbe, részben a másodikba sorolható³¹. Ezzel a megállapítással valójában a hangrendi illeszkedést, valamint az allomorfofokat ismeri fel, amelyeket táblázatban is megjelenít: *é, nak, nek, t, at, et, ot, öt, tul, tül*.

Látható tehát, hogy Adámi csak négy-hat esetet fedez fel nyelvünkben, de felvetődik a kérdés, hogy a grammatika további részeiben számba veszi-e a többi esetragunkat. A következőkben azt vizsgálom, hogy a grammatika mely további esetragokat, valamint esetragértékű posztpozíciókat vonultatja fel, és ezeket hogyan csoportosítja, mely fejezetekhez sorolja, valamint milyen magyarázatokkal látja el. Mindezt egy összefoglaló táblázat segítségével szemléltetem.

³⁰ Köztudott, hogy a genitívusz ragjának tisztázása Verseggy nevéhez köthető, ő ismerte fel ugyanis, hogy az *-é* toldalékkal ellátott szóalak ugyanúgy ragozható, mint a nominatívusz, tehát semmiképp sem lehet esetrag. Erre Lotz János is felhívta a figyelmet: „[...] az *-é*-s alakhoz pontosan azok a ragok adhatók, mint bármilyen más nominativushoz.” (Lotz, 1976, p. 185)

³¹ Adámi ezzel a magas hangrendű *i* neutrális fonotaktikai státuszát veszi – önkéntelenül – figyelembe.

3. táblázat

Esetragok és azok megjelenítési helye Adámi grammatikájában.

Esetragok a névszói paradigmában	Megjelenítés helye
-ba/-be	Von den Praeposition. II. Gattung
-ban/-ben	Von den Praeposition II. Gattung
-ból/-ből	Von den Praeposition II. Gattung
-hoz/-hez	Von den Praeposition II. Gattung
-nál/-nél	Von den Praeposition II. Gattung
-on/-en	Von den Praeposition II. Gattung
-ra/-re	Von den Praeposition II. Gattung
-ról/-ről	Von den Praeposition II. Gattung
-tól/-től	Von den Praeposition II. Gattung
-val/-vel	Von den Praeposition II. Gattung
-ért	Von den Praeposition I. Gattung
-ig	Von den Praeposition V. Gattung
-vá/-vé	Von den Redensarten
-ként	Wörterbuch
-ul/-ül	Von den Derivatis Adverbiis

4. táblázat

Esetragfunkciójú névutók és azok megjelenítési helye Adámi grammatikájában. (A táblázatban eltekintek Adámi eredeti helyesírási sajátosságától, az idézett alakokat a mai helyesírási szabályok szerint közlöm.)

Esetragfunkciójú névutók	Megjelenítés helye
alatt	Von den Praeposition. I. Gattung
által	Von den Praeposition. I. Gattung
iránt	Von den Praeposition. I. Gattung
ellen	Von den Praeposition. I. Gattung
előtt	Von den Praeposition. I. Gattung
felé	Von den Praeposition. I. Gattung
felett	Von den Praeposition. I. Gattung
felül	Von den Praeposition. I. Gattung
helyett	Von den Praeposition. I. Gattung
kívül	Von den Praeposition. I. Gattung
körül	Von den Praeposition. I. Gattung
között	Von den Praeposition. I. Gattung
mellett	Von den Praeposition. I. Gattung
mögött	Von den Praeposition. I. Gattung
miatt	Von den Praeposition. I. Gattung
nélkül	Von den Praeposition. I. Gattung
után	Von den Praeposition. I. Gattung

A táblázatból is jól látható, hogy Adámi esetragjaink túlnyomó többségét az előljárószók közé sorolja. A VII. fejezet bevezető mondatában kifejti, hogy a prepozíciók a magyar nyelvben nem a névszó előtt, hanem utána helyezkednek el,³² ezért helyesebb, ha posztpozíciónak nevezzük őket. Ezzel a kijelentéssel tehát felismeri a két nyelv közötti tipológiai szembenállást, azt azonban nem, hogy a magyarban az érintett morfémák nem névutók, hanem esetragok.

A grammatika a prepozíciókat, illetve a posztpozíciókat öt nagyobb csoportba sorolja. Az elsőbe főként névutók tartoznak (*alatt, által, iránt, ellen, előtt, felé, felett, felől, helyett, kívül, körül, között, mellett, mögött, miatt, nélkül, után*), de ebben a csoportban kap helyet az *-ért* kauzálisz-finálisz is. A második csoportba a *-ba/-be, -ban/-ben, -ból/-ből, -hoz/-hez, -nál/-nél, -on/-en, -ra/-re, -ról/-ről, -tól/-től, -val/-vel* morfémák tartoznak, míg a harmadikba a *be, ki, fel, le, el, meg, át, vissza* igekötők. A negyedik kategória az *innen, közel, kívül, túl, messze, rajta* morfémákat, míg az ötödik a *szerént* és a *gyanánt* névutókat és az *-ig* terminatívuszragot foglalja magába.

A grammatika szótan-alaktani részében tehát a mai nyelvtanokban³³ listázott esetragok közül szinte mindegyiket felsorolja Adámi, a következők kivételével: *-vá/vé, -ként* és *-ul/-ül*, valamint a háromalakú toldalékoknál két esetben csak két elem jelenik meg (hiányzik tehát a *-höz* és az *-ön*). A hiányzó elemek azonban csak az összesített felsorolásból hiányoznak, a grammatika más részeiben megjelennek: a *-vá/vé* használatára a *Von den Redensarten* című részben tér ki, és partikulának tekinti, a *-ként* morfémát a szótárban sorolja fel, de nem listázza az esetragok („előljárószavak”) között. A MGr.-ban felsorolt melléknévi és képzőszerű ragok közül az *-n* (*drágán*), az *-ul/-ül* (*haszontalanul*), a *-szor/-szer/-ször* (*egyszer*), a *-kor* (*éjféلكor*) és a *-stül* (*mindenestül*) használatára hoz példát.

Az egyes szófajok használatáról a mondattani részben olvashatunk. Az esetek („posztpozíciók”) szintaxisát, „fűzését” két fejezeten belül is tárgyalja (*Von dem Gebrauch der Nominum, Syntaxis der Postposition*). Előbbi *Von dem Gebrauch der Substantivorum* című alfejezetében Adámi az egyes esetragokat számozással ellátott szabályokba rendezve ismerteti, és többnyire az azokhoz köthető kérdőszót, kérdést veszi a magyarázat alapjául, de előfordul az is, hogy a konkrét használati kört is kifejti, azokhoz mindig több példát is rendel. Például a VII. szabálypontban az *-on, -en* és *-ért* ragokhoz a következő magyarázatot fűzi: „Substantiva, welche einen Preiß oder Verwechslung bedeuten, und sich mit einem Consonanten endigen, nehmen die Postposition: *on, en, oder ért* zu sich.”³⁴ (Adámi, 1763, p. 103)

Az *-on/-en* rag másik, időhatározói jelentését a VIII. szabálypontban mutatja be, többek között a következő példákat említve: *mái nap-on, elmúlt hét-en, hétfőn* stb. Érdekes, hogy a példák között az *-ön* allomorf is megjelenik (*csütörtök-ön*), azt azonban Adámi külön sem a szótani-alaktani, sem pedig a mondattani részben nem listázza. Arra is kitér, hogy bizonyos esetekben az *-on/en* mellett a *-ban/ben* is kifejezhet idő-

³² „Die Praepositiones werden in der Ungarischen Sprache den Nominibus nicht vor, sondern nachgesetzt daher sie mit besseren Recht Postpositiones genennet werden können.” (Adámi, 1763, p. 86)

³³ MGr., StrMny.

³⁴ „Azok a főnevek, amelyek árat vagy átváltást fejeznek ki, és mássalhangzóra végződnek, a következő posztpozíciókat veszik magukhoz: *on, en, vagy ért*.” (a szerző fordítása)

határozói viszonyt: *ebben az esztendő-ben, gyermek korom-ban*. A X. szabálypontban kiemelt figyelmet szentel a helynevek toldalékolásának, valamint az irányhármasság szerinti esetragokat is részletesen tárgyalja. (Magát az irányhármasság jelentését nem tárgyalja.) Külön figyelmet érdemel, hogy a *-ra/-re* morfémát vonzatkeretben is megjeleníti: *méltó dicséret-re, alkalmatlan játéokra*.

A *-nek* jelentéseit Imre Sándor (1863) *A „nek” tulajdonítórág eredete és értéke* című munkájában a következőképp foglalta össze: „Tehát a *nek* jelentménye: irány, – ebből folyólag: tulajdonítás, és terjedelmes beszédben, vagy oly szerkezetben, hol nyomósabb kijelölés fogor fen, birtokosság, összetartozás kifejezése.” (Imre, 1863, p. 325) Figyelemreméltó, hogy az *Ungarische Sprachkunst* – ugyan külön fejezetben, de – mindhárom jelentésre hoz példát.³⁵

A posztpozíciók szintaxisának fejezetét (*CAP. IV. Syntaxis der Postposition*) két nagyobb alfejezetre osztja: az elsőben általános megjegyzéseket tesz öt pontban, a másodikban pedig külön kiemel néhány esetragot. Rögtön a bevezető részben egy figyelemre méltó megjegyzést tesz a „posztpozíciókról”, kimondja ugyanis, hogy „[...] fordern keinen andern Casum, als nur den Nominativum” (Adámi, 1763, p. 153). Ezzel a kijelentéssel tulajdonképpen felismeri, hogy a rag szóalakzáró elem, tehát nem követheti másik toldalék.³⁶ Az első csoportba tartozó posztpozíciókról leírja, hogy azok mindenféle változtatás nélkül követik a fővetet, és kötőjellel kapcsolódnak ahhoz. *A különös megjegyzések néhány posztpozícióról* című részben az *-on/-en, -val/-vel, -ba/-be, -ban/-ben*, valamint a német *auf, von* morfémákat tárgyalja.

Kontrasztív szempontok: az összehasonlító szemlélet megjelenése a grammatikában

A fenti, előszóából idézett gondolat az eset fogalmának említésén túl kontrasztív szempontból is érdekes, hiszen Adámi már itt felhívja a figyelmet arra a különbségre, hogy a magyar nyelv végződésekkkel fejezi ki azt, amit a német prepozíciókkal jelöl. Ezt az eltérést később többször is megemlíti, hangsúlyozva, hogy a magyar nyelv egyik „előnye”, hogy egy szóval ki lehet fejezni azt, amit a német, a francia, az olasz, valamint a latin nyelvben csak két szóval lehet.³⁷

Ezen a ponton kell idéznem Balázs János megállapítását, amely szerint: „Az egybevető módszert annak ellenére, hogy tudományos megalapozására csak a legutóbbi évtizedekben történtek komolyabb kísérletek, a nyelvészetben ösztönös formában már régóta alkalmazták.”³⁸ (Balázs, 1989, p. 63) Ezt jól bizonyítja az *Ungarische Sprach-*

³⁵ Irány: „Bécsnek járni [...] erdőnek szaladni” (Adámi, 1763, p. 131), tulajdonítás: „Nekem tetszett.” (Adámi, 1763, p. 82) birtokosság: „Embernek szabad akarátja vagon [...]” (Adámi, 1763, p. 135)

³⁶ Így különösen érdekes, hogy az a birtokos eset ragjaként mégis az *-é* elemet jelöli meg.

³⁷ „[...] indem man im Ungarischen dasjenige ohne Mühe mit einem Worte sagen kann, wozu andere Sprachen, und ins besondere die deutsche zwei, drei, auch wohl vier Wörter erfordern.” (Adámi, 1763, [oldalszám nélkül])

„Folglich ist der Ungar vortheilhafter in dem, daß er mit einem Wort ausspricht, was ein Deutscher, Franzoß, Italiener, Lateiner mit zweien geben muß.” (Adámi, 1763, p. 24)

³⁸ A szerző példaként említi többek között azokat az ókori latin grammatikusokat, akik a görög mintát alapul véve alkották meg a latin grammatikát, valamint a vulgáris nyelvek szótár- és nyelvtanírót, akik anyanyelvüket a latinnal vetették egybe.

meister is, hiszen a szerző számos esetben hivatkozik a német és a magyar esetrendszer közötti hasonlóságokra, illetve eltérésekre. Tanulmányom következő részében ezek közül emelek ki néhányat.

A grammatika mondattani részében a posztpozíciókat tárgyalva Adámi hangsúlyozza azt a tipológiai különbséget, hogy a német *auf* prepozíció a magyarban kétféleképpen, az *-on/-en* és a *-ra/-re* esetragok formájában is megjelenhet: „Die deutsche Praeposition auf, wird in Ungarischen auf zweierlei Art gegeben: nämlich durch die Postposition *on, en, oder ra, re.*”³⁹ (Adámi, 1763, p. 157) Szintén kitér arra a szembenállásra, hogy a németben egybeesik a magyar ablatívusz és delatívusz funkciója, sőt, ebbe a sorba még beemeli az elatívuszt is: „Weil diese Praeposition im Deutschen dreierlei Bedeutungen hat, und in dem Ungarischen dagegen besondere drei Postpositionen gebraucht werden.”⁴⁰ (Adámi, 1763, p. 157)

Ezeket kivül a grammatikában apróbb kontrasztív megjegyzések is fellelhetők, például az ablatívusz végződéseinek említésénél: „Der Ablativus wird durch verschiedene Praepositions-Wörlein wie im Deutschen ausgedrucket.” (Adámi, 1763, p. 9) Ebből a megjegyzésből is kitérünk, hogy Adámi törekedett arra, hogy megkönnyítse a nyelvtanulók dolgát, és a forrás-, valamint a célnyelv közötti összefüggésekre rávilágítson. Ezt bizonyítja továbbá a magyar és német birtokviszony jelölésére vonatkozó megjegyzése is, amelyben jelzi, hogy a latinnal és a némettel ellentétben a magyarban a birtokoson nem a genitívusz ragja jelenik meg, hanem datívuszba kerül vagy nominatívuszban marad.⁴¹ Szintén kontrasztív megközelítés rajzolódik ki az ige szintaxisát tárgyaló fejezet *Vom Gebrauch der Verborum mit verschiedenen Casu* című alfejezetében, ahol Adámi néhány helyhatározóragot vonzó magyar és tárgyestet vonzó német igét vet össze (*valamihez nyúlni = etwas berühren, szép ruhába öltözni = ein schönes Kleid anlegen*).

Módszertani szempontok

A leíró fejezeteket szemügyre véve látható, hogy Adámi nyelvmesterét tudatosan pedagógiai céllal írta. Ezt bizonyítják az egyes grammatikai jelenségekhez tartozó, pontokba szedett magyarázatok. Ilyen például az akkuzatívusról írt, hat pontból álló szabálygyűjtemény (Adámi, 1763, p. 10–12) vagy a névszóragozáshoz tartozó rendszerező táblázat (Adámi 1763, p. 13), amely szintén a könnyebb tanulást segíti elő. Ugyancsak didaktikai célokat fedezhetünk fel a gyakori előre- és hátrautalásokban: a névmások ragozásánál például az ablatívuszt (*tülem, túled* stb.) tárgyalva megemlíti, hogy a fő-

³⁹ „A német *auf* prepozíció a magyarban kétféleképpen jelenik meg: az *on, en* és a *ra, re* posztpozíción keresztül.”

⁴⁰ „Ennek a prepozíciónak [ti. a von] a németben háromféle jelentése van, ezzel szemben a magyarban három posztpozíció használatos [...]” (a szerző fordítása). Adámi a következő példákat említi: *arany-rúl, ezüst-rúl szóllok, ich rede von Gold, von Silber. Arany-búl, ezüst-búl csinált, von Gold, von Silber gemacht. Arany-túl, ezüst-túl fénylik, es glanzet von Gold, von Gold* (sic!)

⁴¹ „Wenn zwei Substantiva in einer Construction zusammen kommen, wird das eine nicht im Genitivo, wie bei den Lateinern, und Deutschen, sondern im Dativo, oder auch im Nominativo, und zwar allzeit vor dem andern gesetzt. Als: Az Istennek Fia, oder Isten Fia der Sohn Gottes. A Földnek Ura, Föld Ura Herr der Erden.” (Adámi, 1763, p. 101)

névhez hasonlóan itt is előjáróként jelenik meg az adott morféma, majd utal rá, hogy ehhez hasonló példák a *Postpositionen* fejezetben lesznek még. (Adámi, 1763, p. 21)

Mindezekkel bizonyára annak, az előszóban is közölt céljának⁴² kívánt eleget tenni, hogy eloszlassa azokat a széles körben elterjedt előítéleteket, amelyek szerint a magyar nyelvet nehéz megtanulni, hiszen abban nincsenek általános, szilárd szabályok.

Pedagógiai szempontból mindenképp hasznos megoldás, hogy Adámi épít a tanulók előzetes tudására, nyelvismeretére: az előszóban utal arra, hogy egyes szavakat latinul közöl, mert azok szélesebb körben ismertek, mint a német megfelelőik.⁴³

A második kiadás nyelvhasználatra vonatkozó fejezeteiből egyértelműen kiderül, hogy Adámi az elméleti tudás közvetítése mellett arra is hangsúlyt fektetett, hogy a magyar nyelvet mindennapi beszédhelyzetekben is megismertesse diákjaival. A beszélgetési módokat tartalmazó részről Szili Katalin (2014) megjegyzi, hogy azok párhuzamba állíthatók „a kommunikatív funkciókat, beszédzándékokat hasonlóképpen megfogalmazó mai kompetenciaelvárásokkal [...]” (Szili, 2014, p. 160). Ilyenek például a köszönés (*Jó reggelt az urnak*), a kérés (*Kérem kendet: kegyelmedet.*), a jó-kívánság kifejezése (*Kívánok Istentől minden jót.*), a köszönetnyilvánítás (*Nem leszek háládatlan érlette.*), valamint a megnyugtatás (*Ne aggódjál: ne búsulj.*). A 24 kétnyelvű dialógusból álló *Beszélgetések (Gespräche)* jelentős mintául szolgáló nyelvi anyagot kínál a nyelvtanulóknak, változatos témákat (*Első köz-Beszéd reggeli látogatáskor, Tizen-egyedik köz Beszéd Lovak vásárlás-ról, Tizen-ötödik köz-Beszéd, az utazók tudakozódnak az út iránt [...]*), többféle foglalkozást (kalmár, katona, falusi bíró) és helyszínt (vendégfogadó, bolt, úri asszony háza) felvonultatva. Szintén a nyelv gyakorlati használatát segítik elő a „*Német-ből fordított Nyájas Levélkék*”, melyek „[...] antik nevű (Flávius, Loquatius, Filander, Lizimakus) szereplői mindennapi, egyszerű történeéseiket (ki mikor, kivel hova megy, miért megy, miért nem) osztják meg egymással.” (Szili, 2014, p. 162) Czintia például a következőket írja Kaliftának: „Bizonyos személy igen böcstelenül szóllot felöled. En a portodat fogván mentegettelek, és ma még jobban rajta leszek. Holnap e dolognak tellyes voltát meg-beszéllem. Te az alatt ne sajnáljad fáradságodat, és ted’ szerét annak, a mire kértelek.” (Adámi, 1763, p. 299)

Adámi nyelvmesterének gyakorlati része a nyelvtani-fordító módszerre épül, mind a *Beszélgetések*, mind pedig a „*Német-ből fordított Nyájas Levélkék*” ezen alapszanak. Mai szemmel ezek alkalmazhatósága kétségeket támaszthat bennünk, de – ahogyan azt Nádor Orsolya (2019) is megfogalmazza Bél Mátyás nyelvtanát tárgyalva – „[...] a latin memoriterekben edződött és feltehetőleg egy-két előnyelvben is jártas nyelvtanulóknak bizonyára nem jelentett megoldhatatlan feladatot”. (Nádor, 2019, p. 57)

A következő táblázatban az említett gyakorlati részekből emelek ki néhány példát, annak illusztrálására, hogyan jelennek meg az olyan esetragok, amelyeknek nincs közvetlen formai, illetve funkcionális megfelelése a két nyelv viszonylatában.

⁴² „[...] sich die nachtheilige Meinung verbreitet hat, als bei desselben Landesprache auf keine allgemeine, und feste Regeln zu bringen. Es ist aber ein bloßes Vorurtheil, und ich schmeichle mir, daß der Augenschein meiner Arbeit jeden eines Bessern belehren werde.” (Adámi, 1763, oldalszám nélkül)

⁴³ „Einiger lateinischen Wörter habe ich mich bedienet, weil sie noch sehr üblich, und vielen Leuten bekannter sind, als die reinen deutschen [...]” (Adámi, 1763, oldalszám nélkül)

5. táblázat

A magyar esetragok bemutatásának néhány példája Adámi Beszélgetéseiben.

Magyar esetrag			Német megfelelő
ból/-ből	„En szivemből örvendek rajta [...]”	„Ich erfreue mich darüber von Herzen [...]”	<i>von</i> + D
	„Egyenesen a templom-ból jövünk.”	„Wir kommen gerad aus der Kirchen .”	<i>aus</i> + D
	„Mondhatom, hogy tiszta szivem-ből örvendek rajta.”	„Ich kann es sagen, daß ich mich rein herzlich erfreue.”	teljesen más megfelelés
on/-en	„[...] úgy-is az a Régula nálunk, hogy a vendég, ha dél előtt jön, tehát ebéd-en ; ha pedig est felé, vacsorán is maradjon.”	„Es ist ohnedem eine Regel hier Orts, daß, wenn der Gast Vormittag kommt, so soll derselbe bei dem Mittagmahl , kommet er aber Abends, so soll er auch bei dem Nachtmahl verbleiben.”	<i>bei</i> + D
	„Hogy adja kegyelmed?” „Négy garason .”	„Wie theuer geben sie es?” „ Um vier Groschen .”	<i>um</i> + A
	Kegyelmed jól megyen, de itt már vigyázni kell, mert némelly helyeken két felé ágozik az út, könnyen el-bódulhat.”	„Sie gehen recht; aber da müssen sie acht haben, dann in einigen Oertern theilet sich der Weeg, da könnten sie leicht irgehen.”	<i>in</i> + A
ra-/re	„Nekem mingyárt szállást kell rendelni, az után jó vacsorát, holnap-ra pedig vontató lovakat.”	„Man solle mir alsogleich ein Quartier schaffen, hernach ein gutes Nachtmal, auf Morgen aber eine Vorspann.”	<i>auf</i> + A
	„Nékem jó paripá-ra volna szükségem, mutass egyet, jó bor-ra valót várhatsz.”	„Ich brauchete ein gutes Reutpferd , zeige mir ein taugliches, du kanst ein gutes Trinkgeld haben.”	A
	„Imhol tessék meg nézni a mustráját, kedvé-re válogathat benne az Asszony, mind gyönyörű színü.”	„Hier belieben sie die Muster anzuschauen, sie können nach ihren Willen ausklauben, es sind alle von einer angenehmen Farb.”	<i>nach</i> + D
	„Vagyon szép ház, ott kedvé-re meg-szállhat az Úr.”	„Ja es ist ein schönes Haus da, Sie (Herr) können zum Vergnügen aldorten einkehren”	<i>zu</i> + D
	„Bajas lehetet az újtok, könnyen el-hiszem, de hogy a gazdag ország-bol ezen pusztá föld-re jöttek az Urak, azt jobban sajnálhatják.”	„So ist mir leicht zu glauben, daß sie eine beschwerliche Reis gehabt habe. Aber es kann die Herren noch mehr reuen, daß sie aus einem reichen Land, in diese öde Provinz (Kreiß-Erde) gekommen sind.”	<i>in</i> + A

Látható tehát, hogy Adámi törekedett arra, hogy megjelenítse azokat az esetragokat, amelyek kontrasztív szempontból nehézségek okozhatnak a nyelvtanulóknak (például a magyar *-on/-en* morfémának három német megfelelőjét is említi).

Összefoglalás

Adámi Mihály nyelvmesteréről elmondhatjuk tehát, hogy mind nyelvleíró, mind pedig kontrasztív nyelvészeti szempontból gazdag anyagot kínál: a magyar esetragjaink túlnyomó többségét felsorolja, azokhoz számos, a használatot segítő magyarázatot fűz. Mindezt többször összehasonlító keretbe helyezi, ezzel eleget téve annak a céljának, hogy eloszlassa azokat a tévhiteket, amelyek szerint a magyar nyelvet nehéz megtanulni, mert abban nincsenek szilárd és érthető szabályok. Adámi mindennek megvalósulását módszertanilag is elősegíti, hiszen ügyel az ismeretek minél rendszerezettebb, táblázatos közlésére, valamint az elmélet és a gyakorlat megfelelő arányára: a leíró részt terjedelmes gyakorlati résszel egészíti ki, változatos témájú, megfelelő terjedelmű szövegeket, valamint egy nyelvtanulást megkönnyítő szótárt bocsát a tanulók rendelkezésére.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány elkészítéséhez szükséges szakmai támogatásért szeretném köszönetemet kifejezni Szili Katalinnak és Pomozi Péternek.

IRODALOM

- A Magyar Hirmondó második esztendeje. Az az 1781ben költ tudósító Levelei.* (1781). Patzkó Ferencz Ágoston Könyvnyomtató műhelye.
- Adámi, M. (1760). *Ausführliche und neuerläuterte Ungarische Sprachkunst...* Schilgischen Erben.
- Adámi, M. (1763). *Ausführliche und neuerläuterte Ungarische Sprachkunst...* Johann Jacob Jahn, Univ. Buchdruck.
- Antal, L. (1977). Hány esetünk van? In Antal, L. (szerk.), *Egy új magyar nyelvtan felé.* (pp. 50–74). Magvető Kiadó.
- Antal, L. (2005). *A formális nyelvi elemzés. A magyar esetrendszer.* SZAK Kiadó.
- Balázs, J. (1989). Az egybevető /kontrasztív/ módszer alkalmazásának lehetőségei a külföldi magyar-oktatásban. *Hungarológiai Ismerettár*, 58–91.
- Bél, M. (Meliboeu) (1731). *Der Ungarische Sprach-Meister...* Gedrucht in der Academischen Buchdruckerey der Gesellschaft Jesus durch Simonem Thaddoeum.
- Blake, B. J. (1994). *Case.* Cambridge University Press.
- C. Vladár, Zs. (2016). Az esetrendszer leírása. Hány eset van a magyarban? In C. Vladár, Zs. (szerk.), *A korai magyar grammatikák. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 191. (pp. 85–101). *Debreceni Grammatika = Magyar Grammatika, melyet készített Debreczenbenn egy magyar társaság.* (1795).
- Éder, Z. (1983). Fejezetek a magyar mint idegen nyelv oktatásának történetéből. *Magyar Nyelvőr*, 107(3), 309–323.
- Éder, Z. (1999). Verseghy nyelvi rendszere és a kortársi grammatikák. In Biernaczky, Sz. (szerk.), *Túl a Duna-tájon. Fejezetek a magyar művelődéstörténet európai kapcsolatai köréből* (pp. 185–197). Mundus Magyar Egyetemi Kiadó.
- Farkas, J. (1771/1816). *Ungarische Grammatik.*

- Gutenberg Nagy Lexikon 1. (1931). STEPHANEUM nyomda.
- Hjelmslev, L. (1935). Az eset kategóriája (Részlet). In Antal, L. (Ed.) (1983), *Modern nyelvelméleti szöveggyűjtemény IV/2.* (pp. 594–622). TankönyvkiadóImre, S. (1864). A „nek” tulajdonítórág eredete és értéke. *Nyelvtudományi Közlemények*, (2), 321–337.
- Jezsuita névtár.* <http://jezsuita.hu/nevtar/adami-mihaly/> (2022. 11. 06.)
- Keszler, B. (Ed.) (2017). *Magyar grammatika.* Műszaki Könyvkiadó.
- Kiefer, F. (1987). A magyar főnév esetei. *Magyar Nyelv*, 83(4), 481–486.
- Kiefer, F. (2006). Alaktan. In Kiefer, F. (Ed.), *A magyar nyelv* (pp. 54–79). Akadémiai Kiadó.
- Kiefer, F. (Ed.) (2000). *Strukturális magyar nyelvtan 3. kötet Morfológia*, Akadémiai Kiadó.
- Ladányi, M. (2008). Van-e genitívusz a magyarban? In Bereczki, A. & Csepregi, M. & Klíma, L. (Eds.), *Uralisztikai Tanulmányok 18. Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére.* (pp. 522–534). ELTE BTK Finnugor Tanszék – Numi-Tórem Finnugor Alapítvány.
- Lewy, E. (1964). *Der Bau der europäischen Sprachen.* Max Niemeyer Verlag.
- Lotz, J. (1976). *Szonettkoszorú a nyelvről.* Gondolat Könyvkiadó.
- Meliboi ungarische Sprachmeister in einer ganz veränderten Gestalt...* (1774). Johann Michael Lan-derer.
- Nádor, O. (2019). Tanulók, motivációk, módszerek a kezdetektől a 18. század végéig. In Nádor, O. (szerk.), *Régebbi és újabb nyelvoktatási módszerek* (pp. 47–72.). L' Harmattan Kiadó.
- Petőfi Irodalmi Múzeum katalógusa.* <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM39628> (2022. 11. 06.)
- Petrik, G. (1892). *Magyarország bibliographiája 1712–1860. 4. kötet.* Pallas Részvénytársaság Nyomdája.
- Pomozsi, P. (2007). Az észet és a finn akkuzatívusról. In Csepregi, M. & Virpi, M. (szerk.), *Grammatika és kontextus. Új szempontok az uráli nyelvek kutatásában* (pp. 280–294). ELTE BTK Finnugor Tanszék.
- Riedl, Sz. (1866). *Kisebb Magyar Nyelvtan.* Kiadja Pfeifer Ferdinánd.
- Sági, I. (1922). *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvszete.* Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Simonyi, Zs. (1895). *Tüzetes magyar nyelvtan történeti alapon. Első kötet. Magyar hangtan és alaktan.* A M. Tud. Akadémia Kiadása.
- Sylvester, J. (1539). *Grammatica Hungaro Latina in usum puerorum recens scripta Ioanne Sylvestro Pannonio autore.*
- Szaller, Gy. (1794). *Ungarische Sprachlehre, lateinisch und deutsch erklärt.*
- Szili, K. (2014). Régi nyelvtanaink vándorló motívumainak nyomában (Adámi Mihály nyelvtanáról). In Korompay, K. & Stemler, Á. & Terbe, E. & C. Vladár, Zs. (szerk.), *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet II.* (pp. 147–164). Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Szily, K. (1902). *A magyar nyelvújítás szótára.* Hornyánszky Viktor Kiadása.
- Szinnyei, J. (1891). *Magyar írók élete és munkái. I. kötet.* Hornyánszky Viktor Akad. Könyvkereskedése.
- Szücs, T. (1999). *Magyar–német kontrasztív nyelvészet a hungarológiában (a magyar mint idegen nyelv és kultúra közvetítésében).* Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolnai, V. (1904). Adámi Mihály nyelvtanáról. *Magyar Nyelvőr*, 33(1), 47–48.
- Tompa, J. (1970). *A mai magyar nyelv rendszere I. Leíró nyelvtan. Bevezetés – Hangtan – Szótan.* Akadémiai Kiadó.
- Verseghy, F. (1805). *Neuverfaßte Ungarische Sprachlehre.* Joseph Eggenberger.
- Verseghy, F. (1818). *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány...* Magyar királyi Egyetem.
- Versegi, F. (1793). *Pro ludium in Institutiones Linguae Hungaricae.* Typis, Et Expensis Trattnerianis.
- W. Schlachter & J. Kiss (1976). Schwierigkeiten beim Erlernen des Ungarischen und Finnischen (Versuch zur Erfassung von Schwierigkeiten). *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 26(1/2), 109–138.

The Hungarian case system in Mihály Adámi's grammar from a comparative and language teaching-theoretical perspective

The initial period of the teaching of Hungarian as a foreign language can be identified as the period between 1720 and 1800 (Éder 1983, p. 309). These 80 years mark the beginning of the conscious separation between the teaching of Hungarian as a mother tongue and as a foreign language. One of the most important linguists of the period was Mihály Adámi, whose work can be studied in greater depth through his *Ausführliche und neuerläuterte ungarische Sprachkunst* (Vienna, 1760). Adámi discusses in detail the case suffixes and postpositions (equivalent to case suffixes) that can be attached to Hungarian nouns. A distinctive feature of the Hungarian language is the abundance of case endings, which can cause difficulties for those learners whose mother tongue is not agglutinating, hence their representation in grammars for native speakers of German, for example, is certainly worth investigating in depth. Although Adámi, in contrast to the *Debrecen Grammatika* and Verseghy's grammar of 1816, considers the Hungarian nominal paradigm in the terminological framework of Latin and German (sometimes with four and sometimes with six cases, including the vocative), he does in fact account for nearly all the casesuffixes and postpositions of Hungarian. My research into Adámi's work has proved to be a good pilot case study. The contrastive study of the corpus, i.e. an analysis focusing on the differences and similarities between the Hungarian and the German grammatical case system, is very promising from the point of view of both the history of grammar and the history of language teaching.

Keywords: case system, contrastive typology, Hungarian as a foreign language, history of language teaching, Mihály Adámi